

Gustavs gård i Berge, Kall blev två.

Både min farmor och min farfar Lisbeth och Erik Lalander var födda i Huså. Farfar arbetade i gruvan liksom hans förfäder gjort före honom, skriver Anna Hägglöf, född Lalander i denna berättelse från släktgården i Berge.

Anders Gustav, min far, föddes också där 17 augusti 1865. Han, tvillingsystern Anna Christina samt den äldre brodern Jacob, flyttade med föräldrarna ganska tidigt från bruket.

Farmor och farfar köpte ett litet ställe på andra sidan Kallsjön i östra Berge omkring 1873. Några år senare köpte farfar ännu en gård. Den låg alldeles intill den han köpte första gången. Bägge dessa små gårdar var på den tiden mestadels skogbeväxta. Mycket lite mark var uppodlad.

Gårdarna avstyckades från den s k Bengtsgården. Dåvarande ägare hette Kristian Larsson, far till Bengt i Berge som vi sa. På den tiden gick gårdarna för det mesta i arv från far till son. Kristian Larsson ägde mycket mark i byn, därför kunde han sälja till intresserade köpare.

Sonen Bengt övertog sin fars gård. Han blev mycket omtalad och populär bland folk, både i Kall och utanför socknen. Bengt i Berge hade många yrken, han tog första pris som snickare och smed.

Ett vardagsliv med mycken möda

Hos farmor och farfar gick livet sin gilla gång. Tillvaron var ibland inte så ljus. Mycket arbete och möda stundade för de två nybyggarna, Lisbeth och Erik Lalander. Man ser hur de gick ut och röjde mark för att få något att växa i jorden samt för att få bröd på bordet, till sig själva och till sina tre barn.

Ida, fosterbarn och getpiga

Tiden gick och sönerna Jakob, Gustav och dottern Anna-Stina skulle börja i skolan. En byskollärare som hette Gullsta, åkte omkring i gårdarna för att undervisa barnen. På sina färder hade han med sig en gammal orgel.

Gullsta kom till farmor och farfar några dagar i månaden. Undervisningen på gick några veckor per år. Läraren hade många byar att besöka, barn fanns det gott om. Läsa, räkna och skriva blev längre fram i livet min fars stora hobby.

Ida Eriksson har berättat för mig om "den gamla goda tiden" i Berge. Hon kom till min farmor och farfar år 1899. Hon hade då fyllt sex år. På den tiden blev barn ofta utplacerade i olika gårdar, en del barn såldes på auktion till lägstbjudande när det gällde ersättning att ta hand om barnet. Det fanns säkert många småbarn som fick frysa och svälta samt utföra tungt arbete hos sina fosterföräldrar.

Hos farmor och farfar skulle flickan Ida få börja som "getpiga", vilket innebar att gå med korna i vall hela dagarna. Från första dagen trivdes Ida mycket bra, har hon berättat för mig under våra många trevliga pratstunder som vi haft tillsammans. Ida stannade på gården i arton år. Hon återkom ofta för att hälsa på mor och far. Ibland stannade hon flera veckor. Det är genom Ida som jag har fått veta hur farmor och farfar levde.

När kyrkan kallar till gudstjänst

När arbetsveckan var slut och det blev söndag brukade farmor och farfar bege sig till kyrkan för att delta i högmässan. Vintertid med häst och släde, sommartid kom giggen fram. Detta åkdon bestod av två höga hjul. Själva sitsen var ganska hög. Ett imponerande åkdon kan man säga. Men farfar kunde också lägga händerna på ryggen och gå till fots de åtta kilometer långa vägen till Kalls kyrka. Eftersom

tidningar var sällsynta på den tiden (radio fanns inte alls), var det från predikstolen i kyrkan som alla viktiga kungörelser lästes upp. Besökaren fick på det viset höra nyheter om vad som hänt och vad som skulle komma att hända. Allt som sades tog farfar med sig hem till Berge för att berätta för den övriga familjen.

Alla barnen, Jacob, Gustav och Anna-Stina hjälpte naturligtvis föräldrarna på gårdarna vid sjön i Berge. På andra sidan Kallsjön såg de Huså bruk, där far, farfar, och farfars far gått den mödosamma vägen till gruvan. Vackrare utsikt får man leta efter. Det är en tavla man beundrar var gång man kommer till farfars gamla gård.

För de båda sönernas försörjning fanns arbete, främst skogs- och flottningsarbete. Min far Gustav arbetade i sin ungdom också på båtar som då var vanliga på Kallsjön, bl a stora timmerskutor. Vi barn tyckte det var spännande när han berättade hur eldningen ombord gick till.

Amerika-febern

I slutet av 1800-talet emigrerade stora skaror till det stora landet i väster. Många ungdomar i fars ålder runt byarna kring sjön greps av resfeber. Amerika blev deras dröm. En del gav sig av och lyckades, för andra blev det sista resan, andra åter återvände hem. Även min far funderade på att söka lyckan västerut. Men farfar Erik Lalander ville något annat med in son. Hans önskan var att sonen Gustav skulle ta över gården som han köpt i Berge. Farfar lyckades övertala Gustav.

Brodern Jakob köpte den andra gården alldeles intill. På så vis blev bröderna grannar så länge de levde. Min fars tvillingsyster Anna Christina (Anna-Stina) Eriksdotter gifte sig med värmlänningen Magnus Olsson Sundqvist. De bosatte sig i Sulviken, Kall.

Två bröder – två gårdar

De hemman som min farfar Erik Lalander fick vid laga skifte, nämligen Berge 2:20, Berge 2:21 samt Berge 1:11 såldes år 1901 till sönerna Jacob och Gustav. Samma år dog farfar. Farmor dog 20 år senare, 1921, åttioåtta år gammal.

Min far Gustav, köpte alltså den östra gården, Berge 2:20, min farbror Jacob den västra, Berge 2:21. Till gårdarna hörde också ett skogsskifte mellan Berge och Kallrör, Berge 1:11.

För min far började nu ett mycket hårt och strävsamt liv. Gården såg inte ut då, när han tillträdde, som den gör idag. Då var det nästan bara skog. Jorden var hårdarbetad, men far var en arbetsmyra som få. Uppe tidigt, sent i säng. Ofta tog han de ljusa sommarnätterna till hjälp. Han började med att avverka skog. Stubbar och sten bröts uppmed enkla verktyg som hacka och spett. Stenrösen nere vid sjön kom att vittna om hans tunga arbete. Det hans far inte hunnit med blev nu hans uppgift. Den lilla blygsamma gräsplätten, som han tog över, blev till slut till en ansenlig areal. Nya gården växte så småningom fram på gården och Ida tyckte det var roligt att följa med far ut på dem. Med tiden kom hon att betrakta Gustav som sin egen far. De blev mycket fästa vid varandra.

När sommaren kom, kunde man se resultatet. Böljande sädesfält, ”nyland”, klöver och timotej vajade för vinden. Hundratals meter krongräset grävde far upp och lade igen mycket fint och noga.

Åtta barnamunnar till att mätta

Far gifte sig med Agnes Hyttsten från Konäs. Också hennes förfäder hade anknytning till Huså. Hans duktiga hustru och livskamrat kom att föda åtta barn, fyra pojkar och fyra flickor. Mycket mat fick vi från gården och far köpte alltid hem så att ingenting skulle saknas.

På vintrarna fick far lämna gården för att skaffa inkomster från annat håll. Min mor Agnes fick då sköta allting hemma, småbarn, djur, snöskottning. Vi hade en lång och besvärlig väg till landsvägen.

Klockan sex på morgonen skulle mjölken finnas på plats där. Mjölkskjutsen, häst, släde och körkarl väntade. På den tiden låg mejeriet i Kallrör. På 1920-talet fick mor för detta tunga arbete 10 öre litern för mjölken.

Tiderna var mycket dåliga. Ibland hände det när vinterarbetet i skogen var slut att arbetarna fick beskedet att det inte blev någon utdelning på det utförda arbetet. Far fick gå hem utan lön samt sätta igång med vårbruket. Skog hade far själv på gården så att han kunde avverka, fastän han var rädd om sin skog, som han sa. Min äldsta bror Erik, som var tolv år, och den yngre brodern Olle som var tio år, fick följa med för att hjälpa till.

Min farbror Jakob, som köpte den västra gården och som blev vår närmaste granne, blev för oss barn ett kärt ställe att gå till. Lärare Gullstas gamla fina orgel hade farbror Jakob köpt. Den klenoden blev vårt stora intresse. Han skänkte den senare till min syster Jenny. Flera av oss syskon lärde sig spela på orgeln.

Byskola utan skolhus

När jag började skolan 1926 fanns ännu inget skolhus i Berge utan byborna turades om att upplåta ett rum i gården för skolundervisningen.

Första året fick jag gå till Kurt Rottoff, en väg på två kilometer. Min äldre bror Anders hade börjat skolan två år tidigare. Mitt andra skolår fick vi en kort väg, eftersom min farbror Jakob hade lovat att ta hand om skolan tills vidare. Han hade varit ensam i många år och tyckte det var roligt att få skolan att ägna sig åt. I fem år gick jag till Jakobs lilla skolhus, där Sigrid Barthelsson var vår lärarinna. Hon var mycket noga med kristendomsundervisningen. Psalmboken kunde vi nästan utantill, varenda vers och så gott som all melodier.

Det fanns två byggnader på hans gård. Den äldsta skulle få bli skolhus, i den andra bodde han själv. Farbror Jakob hade under några år varit gift med en änka, Josefina Mattson från Kall, och hon hade barnen Manne och Märta från tidigare äktenskap. När spanska sjukan kom hit 1918, dog Manne i sjukdomen och Märta blev också sjuk och vistades på sjukhus i många år. Farbror Jakob fick så småningom en mycket duktig hushållerska i Hulda Prestberg från Huså. Hon höll god ordning på oss ungar. Hulda stannade tjugo år hos min farbror, ända till hans död 1940. Två år tidigare hade min bror Arthur och hans hustru Lydia köpt gården av Jakob.

Gränslös hjälpsamhet

Min far Gustav Lalander var nog den hjälpsammaste och godaste person man kan tänka sig. Tyvärr hjälpte han andra så att han stjälpde för sig själv ganska ofta. Vår gård låg alldeles intill Kallsjön, och när någon granne eller utsocknes hade något ärende till Huså. Väntades det att Gustav med sin båt skulle ställa upp, vare sig det var sent eller tidigt. Det fanns på den tiden ingen riktig väg till Bonäset eller till Huså. Sjövägen var enklast.

Jag kommer ihåg hur far många gånger fick avbryta sitt arbete, därför att någon ville bli rodd över sjön. Det kunde vara prästen, syster Greta, någon Huså-bo eller någon av de så vanliga agenterna som ville ha skjuts över sjön. Far räckte till för alla, för det mesta helt gratis. Ibland kunde han få en femtioöring, men far tyckte betalningen inte var så noga, huvudsaken var att han fick "språka" med folk som han sa.

En söndagsmorgon i slutet av augusti 1935 eller 1936 glömmer jag aldrig. Höststormarna hade börjat. Vinden tjöt kring husknutarna. Någon knackar på vår dörr. Hanna Berggren, evangelist och boende i Kallrör kom in i stugan. Mor bad henne sitta ner. Efter en stund kom Hanna fram med sitt ärende. Hon skulle hålla missionsmöte i Huså på förmiddagen och undrade om far möjligen ville ro henne

över sjön till Huså. Jo, sa far, som tillade: Törs du verkligen åka med mig i detta väder? Det gick fullt med vita gäss på Kallsjön. Tveksamt sa Hanna efter en stunds betänketid – Jo, nog törs jag.

Efter en kaffetår såg vi hur två modiga sjöfarare försvann ner till stranden, sköt ut båten och gav sig ut på de skummande vågorna. Båten tycktes flyga över till den andra stranden. Själva var vi ganska rädda hur resan skulle avlöpa. Vi visste att hemfärden för far skulle bli ännu värre. Men han hade ett knep, han rodde efter sjöstranden förbi Axelstorpet eller Borins som torpet också kallades. Det är numera sjuksköterskornas semesterhem. Denna lilla manöver som far kallade att ”ro upp sig” gjorde färden mindre riskfylld. Vi barn stod vi fönstret och var rädda när vi såg den lilla båten än högt uppe på en vågkam än försvunnen i en vågdal. Den händelsen kan jag se framför mig när som helst för jag minns hur rädd jag var och hur jag tänkte att far aldrig mer skulle komma hem till oss igen.

Väl hemkommen kunde far berätta hur rädd Hanna varit och hur hon bett till Gud hela tiden, där hon satt längst fram i båten. Aldrig mer skulle hon ge sig ut i hårt väder, hade hon sagt. På mötet senare på dagen hade Hanna prisat broder Lalander för att han hjälpt henne över sjön till detta möte, där hon skulle medverka.

Helgdagsnöjen

Söndagar och helgdagar var för mor och far vilodagar. Onödigt arbete fick inte förekomma. Det skulle vara helg som mor Agnes sa.

I kammaren innanför köket hade far sitt skrivbord. Han hade alla sina papper i god ordning. I lugn och ro satt han här med sina räkenskaper och sina skrivelser. Bläckpennan, som han flitigt doppade i bläckhornet raspade lätt över papperet. Fars skolgång hade inte varat länge. Man kan därför undra hur han på så kort tid kunde lära sig så mycket. Hantera pennan kunde han som ingen annan: Han hade en ovanligt fin och vårdad handstil.

Förutom att sköta räkenskaperna hörde läsning till fars – och mors – söndagsnöje. Postillan, en samling predikningar, lästes flitigt. Sjung gamla visor tyckte min far också om. ”Sjungar-Lars” visor stod högt på hans repertoar.

Vid sidan av arbete på vår vackra gård i Berge hade min far kommunala uppdrag, bland andra var han nämndeman.

När far tyckte att han inte orkade längre, överlät han gården till sin svärson Kristian Möller, gift med min äldsta syster Kristina Elisabeth. Året var 1952. Mor och far bodde kvar på gården så länge de levde. Far dog 12 november 1952, mor 26 september 1956. Vi vet att mor och far ville göra allt till det bästa för oss barn. Alla minnen lever kvar från barndomshemmet, den gamla kära gården i Berge.

Anna Hägglöf f Lalander